

ze, putove, prijevozna sredstva, strane svijeta, nebeska tijela, od naziva iz oblasti oružja, trgovine, novca, dragocjenosti, minerala, vremena itd., i to s razloga što bi takvi nazivi kao prezimena bili također neprikladni, neprijatni ili stoga što su najobičniji, najprisutniji (kao npr. odsutnost pejzaža u narodnoj pjesmi), ali i stoga što je čovjek do mnogih spoznaja dolazio polako i postepeno, pa ih nije ni imenovao, a nekmoli upotrijebio kao ime.

Antroponimijski podaci u skladu su s podacima iz naše prethistorije, kao i s podacima o životu naših predaka na obalama naših rijeka i našeg mora.

O S V R T I

JEDAN PRIMER ANALOGIJE

(On nije bio kući)

Nastavnici maternjeg jezika u osnovnim, pa i u srednjim školama muku muče s učenicima koji u domaćim zadacima, pismenim vežbama, slobodnim sastavima i pismenim zadacima ponavljaju jedne te iste greške iako se neprestano na njih upozoravaju. Te greške je, i pored sveg truda, veoma teško iskoreniti. Jedna od njih je upotreba dativnog oblika »kući« umesto genitivnog kod kuće. Evo nekoliko primera uzetih iz đačkih vežbanki: »zaboravio sam je kući«, »on nije bio kući«, »dobićeš ti kući«, »ostavio sam ga kući«, »kući smo se igrali«, »biću kući«, »video sam ga kući«, »nedeljom nije kući«, »rekla mi je kući«, »radi kući« itd. Učenici vrlo često ovako i govore i pišu. Greška se uporno ponavlja kod učenika svih dobi. Zanimljivo je videti otkuda ona dolazi i zašto ju je teško suzbiti.

U savremenom književnom jeziku dativni oblik »kući« označava pravac kretanja (Idem kući. – Kuda?), dok padežna sintagma genitiva »kuće« s predlogom »kod« (»kod kuće«) znači mesto vršenja neke radnje, mesto na kome se subjekat nalazi u nekom stanju ili mesto nekog bivanja (Ja učim kod kuće. Ja ležim kod kuće. Ja sam kod kuće. – Gde?). Međutim, kao što smo videli iz navedenih primera, mesto vršenja neke radnje, stanja ili bivanja često se ne iskazuje genitivnom sintagmom »kod kuće«, već oblikom dativa »kući«. Kako je dativni oblik »kući« mogao izgubiti značenje pravca kretanja i dobiti značenje mesta?

Do ovoga je, svakako, došlo analogijom prema obliku »doma«, kojim se već duže u našem jeziku označava pravac kretanja, a i mesto vršenja neke radnje, stanja ili bivanja (isp. Ja idem doma. Ja sam doma). Tako smo prema ovome dobili i: Ja idem kući. – Ja sam kući. To je omogućeno i time što su imenice »dom« i »kuća« sinonimi.

Kako je pak dobiven odnos: *Ja idem doma.* – *Ja sam doma.* koji je poslužio za analogiju, to je posebno pitanje. Oblik genitiva ove imenice (s predlogom ili bez predloga) u značenju mesta prvobitno je: Ja sam (kod svoga) doma, a za pravac kretanja ranije je upotrebljavan oblik dativa: Ja idem (svome) domu. Tek kasnije, kad je padežna sintagma genitiva ove imenice s predlogom »kod« počela da se upotrebljava i za označavanje pravca kretanja (npr. *Idem kod tebe* – umesto: *Idem k tebi*), dobili smo i: Idem (kod svoga) doma. – Ja sam doma. Potom se tek, ugledanjem na ovo stanje, prema: *Ja idem kući* – počelo govoriti i: *Ja sam kući* – itd. Dakle, kod imenice »dom« i za pravac kretanja i za mesto uopšten je oblik genitiva (»doma«), a kod imenice »kuća« za oba značenja uopšten je oblik dativa (»kući«). Ovi oblici se okamenjuju i već se pomalo osećaju kao prilozii za mesto.

Polazeći od toga da upotreba dativnog oblika »kući« u značenju mesta za sada nije gramatička norma (a možda neće ni biti), mi je u nastavi maternjeg jezika smatramo dosta krupnom sintaksičkom greškom, smanjujemo čak učenicima ocene zbog nje, ali,

činjenica je, ne uspevamo da je sasvim otklonimo. Ne znajući za razlog otkuda se ona tako uporno javlja, katkad se u očajanju hvatamo za glavu. Međutim, treba shvatiti da jezik ima svoje zakone po kojima se upravlja u svom razvitku, a analogija je moćan jezički zakon. Zar je danas u našem književnom jeziku malo oblika koji su po nekada važećim gramatičkim pravilima bili nepravilni, pa su sada to sve gramatičke norme? Da li će i oblik dativa »kući« u značenju mesta postati gramatička norma, zaviše od obima njegove upotrebe u govorniku koji su u osnovici našeg književnog jezika. On to još uvek nije, i sve dok nije, dužni smo da ga smatramo pogreškom, koju ćemo i dalje ispravljati u učeničkim radovima i sa više razumevanja se odnositi prema njenoj sve češćoj pojavi.

Ljubiša Rajković

VREMENSKI GENITIV

U našem jeziku vremensko značenje mogu imati gotovo svi padeži: jutro, večer, ponoć, nedelja (nominativ), svake jeseni, za očeva života (genitiv), bilo je vreme ručku (dativ), doći u četvrtak, pred zoru (akuzativ), rad nim danom, praznikom, s prvim lastama (instrumental), sreli smo se u ratu, po oslobodenu (lokativ).

Vremenski (temporalni) genitiv kazuje od redeno vreme i upotrebljava se dvojako: s predložima i bez predloga.

Genitiv bez predloga rede se upotrebljava kao jedna reč (ako je to redni broj, uz koji se podrazumeva imenica: Pisao sam joj sedmog, tj. sedmog dana ovog, tekućeg meseca, ali: prošlog, idućeg, svakog sedmog), već kao sintagma, dvočlana (prošle zime, svakog utorka) ili višočlana (jedne zvezdane noći, toga hladnog novembarskog jutra).

Međutim, u novinama često možemo naći jednočlani vremenski genitiv (npr. Valjevo, januara, ili: Split, jula, itd.), što nije dobro.

Kao što ne kažemo: Upoznali smo se proleća, leta, jeseni, zime (već: jednog, prošlog, ovog proleća, leta, ili: jedne, prošle, ove jeseni, zime), ni: Videćemo se godine (već: ove, iduće, naredne, svake godine), tako se ni drugim rečima u genitivu ne možemo poslužiti samim u ovom, vremenskom značenju (»januara«, »jula« i sl.), jer vreme treba bliže odrediti, pomoću još koje reči.

Stoga ne valja reći: Venčaćemo se maja, već: Venčaćemo se (ako ne znamo tačan datum) početkom, sredinom, krajem, tokom, u toku maja, ili: Venčaćemo se u maju.

Čuje se i: Bilo je to februara, juna, oktobra meseca, što je u formalnom pogledu ispravno

i holje nego samo: februara, juna, oktobra, ali je to i pleonazam (jer su to sve meseci, pa je suvišno i tu reč upotrebiti), a obe ćemo greške izbeći jednim od pokazanih načina.

Rade Zorić

GLEDATI TELEVIZIJU

Sedeli smo pijući kavu, a sused se obrati supruzi:

– Ima li šta na televizoru?

– Ima – javi se njihov sinčić.

– A šta?

– Kuca.

– Kakva kuca? – začudi se sused.

– Zar je ne vidiš? – reče dečak pokazujući rukom prema gipsanoj figuri psa na televizoru.

U vezi s televizijom mogu se čuti ovakve rečenice:

– Doći na televizor.

– Bili smo na televizoru.

– Gledali smo televizor.

Izgubili smo, dakle, osećanje za najobičniju jezičku logiku.

Šta je moglo na to uticati?

Svakako, izrazi: Slušati radio (tj. radio-emisije), slušati muziku, pesmu, govor ili: gledati film (tj. projekciju filma na platno), gledati utakmicu itd.

Tako gledamo i televiziju, odnosno televizijske emisije, a ne televizor. (Možemo i njega gledati, čak i kad nema emisija, ali to neće biti zanimljivo kao kad gledamo televiziju.)

Prema: Slušam radio (misli se: radio-emisije, jer sama reč radio može značiti i: radio-stanica, npr. Radio-Beograd, mesto čega se upotrebljava i samo drugi deo polysloženice: Slušao sam Beograd, tj. Radio-Beograd) javlja se i analoška konstrukcija: Gledam televizor (kao i: gledati bioskop, gledati pozorište, što je takođe pogrešno) jer su i radio (radio-aparat) i televizor predmeti.

Ako nekog pozovemo na televiziju, to može značiti dvoje: da se pojavi na televiziji, da učestvuje u televizijskoj emisiji, i: da, zajedno s nama, gleda televiziju, tj. emitovanje televizijskog programa.

Stoga ćemo reći: Dođi da gledamo televiziju, Gledaćemo televiziju, Gledali smo televiziju.

Rade Zorić